

ВІДГУК

на дисертаційну роботу Ковальчук Г. В.

**«Н. Б. Кузякіна – дослідник української літератури ХХ століття»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спец. – 10.01.01 – українська література**

5 вересня 2018 р. Наталі Кузякіній виповнилося б 90 років, але її вже 24 роки нема поміж нас. Дисертаційне дослідження Галини Ковальчук «Н. Б. Кузякіна – дослідник української літератури ХХ століття» – це, очевидно, буде найсоліднішим пошануванням пам'яті цієї справді видатної вченої, науковий доробок якої не втрачає і ніколи не втратить своєї актуальності.

Як професійний архівіст, літературний джерелознавець і текстолог я завжди з великою пошаною ставився до вчених, які в своїх дослідженнях не оминали першоджерел. Н. Б. Кузякіна була тим науковцем, який не міг пропустити жодної публікації за обраною темою, а тим більше архівних матеріалів – рукописів літературних творів, щоденників, листів, біографічних документів, іконографії. Коли ще на початку 1970-х років я, як науковий співробітник Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР, взявся за вивчення неупорядкованого архіву І. Д. Дніпровського, переданого на державне зберігання вдовою письменника М. М. Пилинською, то був буквально вражений кількістю листів М. Куліша, але одразу ж з'ясував, що основна кількість послань Кляуса (Куліша) до Жана (Івана) вже була опублікована званою по дослідженнях, але незнайомою мені особисто Наталею Кузякіною. Мій друг Станіслав Тельнюк, з яким в архіві-музеї ми готували до друку чергові томи Зібрання творів П. Г. Тичини в 12-ти томах, а потім і літературознавець-фронтвик Леонід Коваленко вже на початку 1980-х років дали найпозитивнішу характеристику цій «могутній і незламній жінці», яка і в своїй науковій творчості, і в житті була цілеспрямованою і одержимою натурою. Про її

«еміграцію» до Росії доводилося чути різні розповіді, але у всіх варіантах Наталя Борисівна виглядала як героїня.

Очевидно, і хтось із моїх друзів сказав їй добре слово і про мене, бо коли Н. Кузякіна зайшла у квітні 1993 р. до мого кабінету завідувача відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, то ми спілкувалися як уже давно-давно знайомі. Тем для спілкування було багато, але одна з найголовніших – архів М. Куліша. Влітку 1992 р. під час мого перебування у Нью-Йорку я брав участь у науковій конференції, присвяченій 100-річчю М. Куліша, де познайомився із його сином Володимиром і внуком Миколою. Вони надали тоді для експонування для учасників ювілейної кулішівської академії оригінали соловецьких листів М. Куліша, надзвичайно цінні світлини і біографічні документи драматурга. Влітку 1993 р. обидва Куліші (син і внук-кінорежисер) прилетіли до Києва і подарували відділу рукописів Інституту літератури усі ті раритети, які стали основою особового фонду М. Куліша. За мою розповідь про кулішівські раритети Наталія Борисівна нагородила мене своєю книжечкою «Архівні сторінки...» із щирим лаконічним дарчим написом – «З незмінною повагою – Н. Кузякіна».

Зважаючи на не такий уже й довгий вік Н. Кузякіної (прожила лише 65 років) і на ті обставини, в яких їй доводилося працювати, особливо в Київській академічній інституції, наповненій незнищеним духом соцреалізму і компартійної ідеології та її переважною більшістю речників із докторськими дипломами й академічними титулами, – вона створила все-таки чимало. Бібліографія її праць вражає (монографії, наукові статті, публікації архівних документів, рецензії тощо). Вражають навіть документальні фільми про М. Куліша, Л. Курбаса, в яких ми можемо й тепер побачити живою нашу героїню на фоні мурів соловецького кремля. Можливо, й вік її тому не був таким довгим, бо вона не вміла акумулювати свою творчу енергію на реалізацію майбутніх творчих проектів. Вона повністю віддавалася своїй улюбленій праці, самовіддано йшла до визначеної мети, не зважаючи на будь-які, в тому числі й життєві

проблеми, пов'язані зі здоров'ям, часу на збереження якого вона, на жаль, не мала. Вона була такою ж одержимою щодо наукової праці, чесною, принциповою і безкомпромісною як і її подруга Михайлина Коцюбинська, з якою ми працювали у відділі рукописів Інституту літератури впродовж майже двадцяти років.

На сьогоднішній день не так багато дисертаційних досліджень присвячено постатям відомих вчених, чий науковий доробок, як і їхня біографія заслуговують на вивчення. Нещодавно в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України захищено кандидатську дисертацію молодою дослідницею, яка нині успішно працює на ниві шевченкознавства, Галиною Карпінчук про подвижника-шевченкознавця М. М. Новицького, який зазнав репресій і жорстоких переслідувань за радянського режиму. Нині у видавництві «Наукова думка» виходить монографія Г. Карпінчук про названого вченого, нею ж підготовлено до друку збірник наукових праць М. М. Новицького. Оце і є приклад гідного пошанування пам'яті майже забутого в наш час вченого.

На жаль, таких прикладів не так багато, а тому дисертаційне дослідження Г. Ковальчук про вагомий науковий доробок Н. Б. Кузякіної – це ще один крок (після появи двох дуже солідних видань, підготовлених В. Сасенко і В. Панченком) у галузі персональної біографістики вченої. Хочеться вірити в те, що невдовзі з'явиться і монографія, а незабаром і видання праць у двох чи, можливо, і в кількох томах, де будуть опубліковані і її листи (перші публікації епістолярної спадщини Н. Кузякіної вже почали з'являтися в наших часописах).

Дисертаційне дослідження «Н. Б. Кузякіна – дослідник української літератури ХХ століття», представлене пошукувачкою Ковальчук Галиною Володимирівною на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, – це перша оригінальна праця такого обсягу, в якому авторка спробувала подати всебічний аналіз наукового доробку вченої. Дослідження написане на основі вивчення, без сумніву, усіх прижиттєвих і посмертних

публікацій Н. Кузякіної, про що свідчать численні посилання на її праці. Здобувачка вміло використовує, подаючи відповідні пояснення й коментарі, не лише історико-літературні та критико-літературознавчі праці, але й супроводжує їх змістовними характеристиками джерелознавчих досліджень вченої (переважно публікацій епістоляріїв та мемуарів). Цілісний портрет вченої із власною методикою пошуків першоджерел і професійне їх опрацювання, особливий стиль наукового викладу, вміння зосередитися на найголовнішому, – все це відтворено у трьох розділах дисертації на 198 сторінках основного тексту, до яких додається список використаних джерел із 385 позицій. Дисертаційне дослідження читається як цікава наукова монографія, хоча в ній і присутні обов'язкові елементи викладу, необхідні для цього специфічного жанру. Іноді, щоб якомога більше подати інформації про різнобічну наукову діяльність Н. Кузякіної, авторка вдається до описовості, де, можливо, доречно було б подати загальну характеристику творів того чи іншого об'єкта дослідження. Але це не є недоліком роботи дисертантки.

У підрозділі 1.1. «Життя і науковий доробок професора Н. Б. Кузякіної» після стислих біографічних відомостей подається огляд біобібліографічних джерел, що окреслює чотири періоди її творчого шляху (ізмаїльський, одеський, київський і ленінградський). Різноманітність публікацій навіть останнього ленінградського періоду (1973-1994) свідчать про важливість і навіть першорядність для неї досліджень у галузі україністики.

Даючи ґрунтовну характеристику виданню «Нарисів української радянської драматургії» Г. В. Ковальчук простежує «діалектичний характер (успіхи і прорахунки) наукової концепції авторки, яка змушена була, як і все українське літературознавство 40-50-х рр. перебувати якщо не «за ґратами соцреалізму, то у вигнанні» (М. Наєнко). Н. Кузякіна, за визначенням авторки, позбавляючись вірусу соцреалізму, яким теж була вражена у своїх перших дослідженнях, рішуче перейшла на поле україністики, де

самовіддано і продуктивно працювала в одеський, і, особливо, в київський період наукової діяльності, не зрадивши своєму покликанню і в останні два десятиліття, коли їй довелося перебувати за межами України.

Головними героями досліджень Н. Кузякіної стали драматурги М. Куліш, І. Кочерга, І. Дніпровський та творець модерного українського театру навіть у соловецькій версії Лесь Курбас. І дисертантка досить професійно зуміла вибрати із наукових праць Н. Кузякіної найголовніше, саме те, про що сказала вона своє вагоме і авторитетне слово.

Другий розділ дисертації повністю присвячений головній темі в науковій спадщині Н. Кузякіної – творчості М. Куліша, якого вона «цілком слушно вважала геніальним драматургом усієї модерної культури». Кулішезнавчі студії вченої, які тривали понад чотири десятиліття, зазнали певної еволюції, найповніше майже всі творчі задуми були реалізовані у завершальній праці «Доля Миколи Куліша», яку опубліковано після смерті авторки в 2010 р. Г. В. Ковальчук застосовує періодизацію кулішезнавчих студій Н. Кузякіної, інтерес до вивчення яких не згас навіть після її смерті. Адже драматург був однією з найяскравіших постатей доби Розстріляного Відродження, а тому інтерес до його творчості, а водночас і до ґрунтовних наукових досліджень про цю геніальну і трагічну особистість будуть завжди актуальними.

Обов'язок сучасних вчених, до яких я зараховую і Г. Ковальчук, пропонувати і читачам, і дослідникам, і, особливо, студентській молоді науково вивірені і прокоментовані тексти драматурга, а також найкращі наукові праці про нього. Можливо, й сьогодні в студентських аудиторіях сидять майбутні творці літературних шедеврів, чи наукових бестселерів, на формування естетичних смаків яких можуть вплинути і п'єси М. Куліша, і праці Н. Кузякіної, а також сумлінне наукове дослідження Г. Ковальчук.

Обсяг дисертаційного дослідження здобувачки не дозволив так широко аналізувати праці Н. Кузякіної про І. Кочергу та І. Дніпровського, як це зроблено в окремому розділі про М. Куліша, чи в підрозділі про модерну

драму Лесі Українки. Але й ці підрозділи свідчать про глибокі знання дисертанткою спадщини І. Кочерги і Лесі Українки, а потім вже й аналітичних праць Н. Кузякіної.

Аналізуючи в окремому підрозділі «Компаративне дослідження українсько-російських літературних взаємин» переважно на основі російськомовної розвідки Н. Кузякіної «Леся Українка и Александр Блок» (1980), Г. Ковальчук аргументовано доводить, що і ця праця написана талановитою україністкою. Можливо вона хотіла продемонструвати всесоюзному читачеві (а вона ж професор Ленінградського ВИШ'у), що драматургія геніальної Лесі Українки є високими зразками європейської і світової літератури.

Не можу погодитися із терміном «лесезнавство», яким теж оперує Г. Ковальчук, адже він нав'язаний дослідниками радянської епохи. Це лише перша частина літературного псевдоніму Лесі Українки. Уявімо собі щось подібне щодо творчості Остапа Вишні. Невже треба по аналогії вживати термін остапознавство, а не вишнезнавство? Пора вже відмовлятися від наукових абсурдів.

Висновки дисертації – це своєрідна квінтесенція виконаної роботи, де можна, чи й треба говорити про завершеність/незавершеність, тобто можливість чи необхідність продовження наукових досліджень за даною темою. Г. Ковальчук сумлінно виконала роль вченого-першопрохідця в галузі кузякінознавства.

Хочеться на завершення висловити і деякі зауваження та побажання, які, сподіваюсь, не будуть зайвими у майбутній роботі Г. Ковальчук.

1. Обов'язково видати монографію про Н. Б. Кузякіну, значно розширивши розділ про життєвий шлях вченої, найповніше використавши біографічні матеріали із родинного архіву та з інших фондів.

2. Взяти найактивнішу участь у колективній підготовці томів наукової та епістолярної спадщини Н. Кузякіної.

входження до нього. Адже в тому, присвяченому цій темі, є стаття про Н. Кузякіну.

4. Бажано було б розширити літературний контекст і більше показати тло тієї літературної і наукової атмосфери, в якій активно працювала дослідниця.

5. Оскільки це перше дисертаційне дослідження з історії української літератури, присвячене науковому доробку проф. Н. Кузякіної, то варто було б накреслити перспективи і визначити стратегію подальших досліджень цієї важливої проблематики, про що вже частково було сказано мною в перших двох пунктах моїх зауважень, чи скорше побажань.

Висловлені зауваження і побажання ніяк не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження Г. В. Ковальчук «Н. Б. Кузякіна – дослідник української літератури ХХ століття» зі спец. 10.01.01 – українська література. Г. В. Ковальчук має достатню кількість публікацій і в фахових виданнях, і в виданнях, що розширюють апробаційне поле роботи.

Вважаю, що Г. В. Ковальчук цілком заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спец. 10.01.01 – українська література.

Кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу рукописних фондів і текстології,
заступник директора з наукової та видавничої діяльності
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Гальченко С. А.
Підпис *С. А. Гальченко*
засвідчую
Уч. № 030218/86
Інститут літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН
України
18 квітня 2018

Тернопільський національний
університет ім. Василя Стефаника
11200
20 04 18